

УДК 343.131

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-4-6>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАХИСТУ ТА ПРЕДСТАВНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стоянов Костянтин Степанович,

аспірант кафедри кримінального процесу,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Успенська, 1, Одеса, 65000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3253-2653>

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню окремих питань міжнародно-правових положень захисту та представництва у кримінальному провадженні. Зроблено висновки про те, що вказані положення, які стосуються участі захисника, почали формуватися з позиції необхідності забезпечення всіх можливостей для захисту особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, але іншим учасникам кримінального провадження не приділялося такої уваги. Стосовно затриманого обвинуваченого формуються наступні позиції: гарантування всім затриманим швидкий та регулярний доступ до захисника за їхнім вибором з самого початку провадження. Необхідно у кримінальному провадженні гарантувати не теоретичні чи ілюзорні права, а їх практичне та ефективне здійснення. Позитивна рекомендація забезпечити право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, яке встановлюється компетентними органами держави, необхідність доступу всіх людей до юридичних послуг. Доступна допомога потерпілим має включати надання консультацій, які мають надаватися безкоштовно, принаймні безпосередньо після злочину. Поліція та інші органи кримінального правосуддя мають визначати потреби потерпілих з метою надання їм відповідної інформації, у тому числі про спосіб і умови отримання потерпілим відповідного захисту, наявність та, де це потрібно, вартість правових консультацій, безплатної правової допомоги або іншої консультативної допомоги.*

***Ключові слова:** підозрюваний, затриманий, обвинувачений, захисник, адвокат, потерпілий, захист, представництво, права, право на захист, правова допомога, юридична допомога.*

Stoianov Kostiantyn. International legal provisions of protection and representation in criminal proceedings

***Abstract.** The article is devoted to the study of certain issues of international legal provisions of protection and representation in criminal proceedings. It was concluded that the specified provisions concerning the participation of a defense attorney began to be formed from the standpoint of the need to provide all opportunities for the defense of a person accused of committing a crime, but other participants in criminal proceedings were not given such attention. The following positions are being formed regarding the detainee and the accused: guaranteeing all detainees quick and regular access to a lawyer of their choice from the very beginning of the proceedings. In criminal proceedings, it is necessary to guarantee not theoretical or illusory rights, but their practical and effective implementation. A positive recommendation to ensure the right to legal protection for any person who needs such protection, which is established by the competent authorities of the state, the need for all people to have access to legal services. Available assistance to victims should include counseling, which should be provided free of charge, at least immediately after the crime. The police and other criminal justice authorities must determine the needs of victims in order to provide them with appropriate information, including the manner and conditions of obtaining appropriate protection for victims, the availability and, where necessary, the cost of legal advice, free legal aid or other advisory assistance.*

***Key words:** suspect, detainee, accused, defender, lawyer, victim, defense, representation, rights, right to defense, legal aid, legal aid.*

Вступ. Прийняття КПК України у 2012 році було обумовлено необхідністю наближення кримінального процесуального законодавства України до визнаних європейських стандартів з метою забезпечення належного виконання завдань кримінального провадження.

Протягом дії вказаного КПК законодавець намагався вдосконалювати його в межах визнаних міжнародно-правових положень, в тому числі в частині захисту та представництва у кримінальному провадженні. Потрібно визначити окремі основні міжнародно-пра-

вові положення захисту та представництва у кримінальному провадженні, які необхідно врахувати, щоб привести КПК у відповідність з цими положеннями. Метою цієї наукової статті виступає вивчення окремих питань міжнародно-правових положень захисту та представництва у кримінальному провадженні.

Питаннями дослідження міжнародно-правових положень захисту у кримінальному провадженні в різні періоди займалися такі науковці, як Н.М. Бакаянова, Н.В. Борзих, Т.В. Варфоломєєва, І.В. Гловюк, І.В. Дубівка, Я.П. Зейкан, О.В. Капліна, Ю.А. Кінаш, Л.М. Лобойко, В.М. Тертишник, А.М. Тітов, О.В. Філонов, В.К. Шкарупа та багато інших. Однак одним з перспективних напрямів залишається дослідження розвитку міжнародно-правових положень не тільки захисту, але й представництва у кримінальному провадженні.

Матеріали та методи. Матеріалами для підготовки статті є міжнародні документи, міжнародна судова практика, публікації науковців. Методами дослідження є діалектико-матеріалістичний метод, юридичного аналізу, порівняльно-правовий.

Результати. Після прийняття КПК у 2012 році інститути захисту та представництва у кримінальному провадженні набули подальшого розвитку. При цьому захист та представництво у кримінальному провадженні повинні бути регламентовані у відповідності з визнаними Україною міжнародно-правовими положеннями, які набули чинності в Україні після їх ратифікації.

Так, у відповідності до ч. 1 ст. 11 Загальної декларації прав людини, кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту [1].

Велике значення для правозастосовної практики України мають рішення ЄСПЛ. Згідно зі ст. 1, ч. 1 ст. 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» рішення

ЄСПЛ у справі проти України є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2].

Пунктом «b» ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше право мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту. Пункт «с» ч. 3 ст. 6 вказаної Конвенції надає право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя. Стаття 13 зазначеної Конвенції передбачає, що кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [3; 4].

Наприклад, Велика палата ЄСПЛ прийшла до висновку у справі Салдуз проти Туреччини [Salduz v. Turkey] (скарга № 36391/02) Постановою від 27 листопада 2008 р. про допущення порушення ст. 6 § 3 (с) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У цій справі обґрунтування для відмови заявнику у доступі до адвоката, яке полягало в тому, що в такому доступі систематично відмовлялося на підставі закону щодо злочинів, які підпадають під юрисдикцію державних судів безпеки, що не відповідало вимогам ст. 6 вказаної Конвенції. Більш того, державний суд безпеки використав свідчення заявника поліції як основний доказ для визнання його винним, незважаючи на те, що заявник заперечував їх достовірність. Ні допомога, згодом надана адвокатом, ні змагальний характер подальшого розгляду не змогли усунути порушення, що виникли під час утримання під вартою у поліції. У результаті, хоча у заявника була можливість оскаржити подані проти нього докази у суді першої інстанції та згодом у ході апеляційного розгляду, від-

сутність адвоката в період його тримання під вартою у поліції завдало непоправної шкоди його праву на захист [5].

Велике значення має вирішення питань щодо надання безоплатної правової допомоги. Так, п. 3 Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи № R (93) 1 «Про ефективний доступ до права і правосуддя малозабезпечених верств населення» рекомендує урядам держав-членів сприяти ефективному доступу найбідніших верств населення до судів, зокрема:

1) поширенням надання безоплатної правової або інших форм допомоги на всі судові інстанції (цивільні, кримінальні, господарські, адміністративні, соціальні, тощо) та на всі змагальні або незмагальні процеси незалежно від того, в якій якості виступають відповідні особи;

2) обмеженням обставин, за яких компетентні органи можуть відмовити в наданні безоплатної правової допомоги, переважно тими випадками, коли підставами для відмови є неприйнятність чи явно недостатня вірогідність виграшу справи або коли надання безоплатної правової допомоги не є необхідним у інтересах правосуддя;

3) розглядом питання про створення можливостей для недержавних організацій або добровільних організацій, які опікуються найбіднішими верствами населення, надавати допомогу в доступі до суду особам, котрі перебувають у такому залежному і нужденному становищі, що не можуть самі захистити себе [6].

Пунктом 13.12 резолюції 1466 (2005) ПАРЄ «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 5 жовтня 2005 р. ПАРЄ закликала органи влади України забезпечити неухильне дотримання правоохоронними органами, принципів справедливого кримінального процесу у відповідності з міжнародними стандартами, у тому числі гарантувати всім затриманим швидкий та регулярний доступ до захисника за їхнім вибором, скасувати положення законодавства, що дозволяють прокуратурі заборонити адвокатам представляти своїх клієнтів у разі порушення

проти адвоката кримінальної справи, як такі, що є несумісними зі стандартами Ради Європи [7]. Тобто мова йде окремо про необхідність забезпечення доступу до захисників, обраних за вибором затриманого. При цьому також мова йде про представлення адвокатами своїх клієнтів.

Пунктом 13.13 вказаної резолюції 1466 (2005) ПАРЄ від 5 жовтня 2005 р. ПАРЄ закликала органи влади України покращити доступ до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги у відповідності до стандартів Ради Європи та практики ЄСПЛ [7]. У нашому розумінні мова йде про всі категорії учасників провадження, незалежно від того, в якій якості виступають відповідні особи.

Хоч і не абсолютне, але право кожного на те, щоб його інтереси в суді представляв адвокат, є основоположним елементом справедливого судового розгляду, причому обвинувачений не втрачає його тільки через те, що не може бути присутнім на слуханні [8]. Пунктом 63 постанови ЄСПЛ від 09 червня 2011 р. зазначено, що для здійснення обвинуваченим свого права на захист йому зазвичай повинно бути забезпечено можливість отримати ефективну допомогу захисника з самого початку провадження (див. рішення у справах «Сальдуз проти Туреччини» (Salduz v. Turkey), заява № 36391/02, п. 52, від 27 листопада 2008 року, та «Яременко, проти України» (Yaremenko v. Ukraine), заява № 32092/02, пп. 90-91, від 12 червня 2008 р.). За необхідності захисник повинен призначатися офіційно. Просте призначення національними органами захисника не гарантує ефективну правову допомогу (див. рішення від 19 грудня 1989 р. у справі «Камазінські проти Австрії» (Kamasinski v. Austria), п. 65, Series A № 168) [9].

У постанові ЄСПЛ від 21 квітня 2011 р. у п. 262 суд наголошує, що, хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист, наданий захисником, який, у разі необхідності, призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду (див. рішення у справі «Кромбах проти Франції»

(Krombach v. France), № 29731/96, п.89, ECHR 2001-II). Як правило, доступ до захисника має надаватися з першого допиту підозрюваного працівниками поліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (Salduz v. Turkey), № 36391/02, п.55, від 27 листопада 2008 р.). Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо викрихвальні показання, отримані під час допиту правоохоронними органами без доступу до захисника, використовуватимуться з метою її засудження. Пунктом 263 визначено, що суд послідовно вказував, що забезпечення доступу до захисника на ранніх етапах є процесуальною гарантією права не свідчити проти себе та основною гарантією недопущення поганого поводження, відмічаючи особливо вразливість обвинуваченого на початкових етапах провадження, коли він потрапляє у стресову ситуацію і одночасно стикається з дедалі складнішими положеннями кримінального законодавства. Будь-який виняток з реалізації цього права має бути чітко визначений, а його дія має бути суворо обмежена в часі. Ці принципи є особливо актуальними в разі серйозних обвинувачень, бо саме у випадку, коли особі загрожує найсуворіше покарання, її право на справедливий судовий розгляд має забезпечуватися в демократичному суспільстві максимально можливою мірою [10].

У п. 33 у справі «Артіко проти Італії» ЄСПЛ нагадав, що Конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 р. покликана гарантувати не теоретичні чи ілюзорні права, а їхнє практичне та ефективне здійснення; це особливо справедливо щодо права на захист, яке займає чільне місце в демократичному суспільстві, як і саме право на справедливий судовий розгляд, з якого воно випливає (див. рішення у справі Ейрі від 9 жовтня 1979 р. Серія А, т. 32, 12-13, п. 24). Як справедливо наголошували представники Комісії, у ст. 6 п. 3 (с) йдеться про «допомогу», а не про «призначення захисника». Саме призначення не забезпечує ефективної допомоги,

оскільки призначений адвокат може померти, серйозно захворіти, протягом тривалого часу бути позбавлений можливості діяти чи ухилитися від виконання своїх обов'язків. Влада, якщо вона повідомлена про становище, повинна або його замінити, або змусити виконувати свої обов'язки [11].

Цікавим є те, що у п. 34 вказаної справи зазначено, що інтереси правосуддя справді вимагали надання ефективної допомоги. Кваліфікований юрист міг би прояснити аргументацію, додатково представлену паном Артіко, і зокрема наголосити на ключовому питанні про встановлені законом терміни давності. Лише юрист міг би заперечити державному обвинуваченню, переконавши Касаційний суд провести публічне слухання, де поряд з іншими питаннями було б ретельно обговорено проблему давності [11]. Тобто ЄСПЛ поставив питання саме необхідності наявності кваліфікованого юриста, а не виключно адвоката.

Частина 3 статті 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачає, що кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується: а) забезпечити всякій особі, права і свободи якої, визнані в цьому Пакті, порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні; б) забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими властями або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту; с) забезпечити застосування компетентними властями засобів правового захисту, коли вони надаються. Частина 3 ст. 14 зазначеного Пакту передбачає, що кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності: б) мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту і спілкуватися з обраним самим ним захисником; д) бути судженим в його присутності і захищати себе особисто або за посередни-

цтвом обраного ним захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього в усякому такому випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника [12; 13].

Представляє інтерес п. 3.2. додатку до Рекомендацій Rec (2006) 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів, відповідно до якого доступна допомога потерпілим має включати надання медичних послуг, матеріальної та психологічної підтримки, а також соціальної допомоги та консультацій. Ці послуги мають надаватися безкоштовно, принаймні безпосередньо після злочину. Пункт 4.2. вказаного додатку передбачає, що поліція та інші органи кримінального правосуддя мають визначати потреби потерпілих з метою надання їм відповідної інформації, захисту та підтримки. Пункт 6.4. передбачає, що при інформуванні органів охорони правопорядку або кримінального правосуддя про вчинений злочин інформація, яка надається потерпілому, має, крім того, включати принаймні інформацію про спосіб і умови отримання потерпілим відповідного захисту, наявність та, де це потрібно, вартість правових консультацій, безплатної правової допомоги або іншої консультативної допомоги [14].

Також представляє інтерес викладена позиція в Рекомендації № R (85) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу, відповідно до якої цілі систем кримінального правосуддя традиційно формувалися з точки зору норм, які передусім стосуються відносин між державою і правопорушником. Необхідно враховувати, що внаслідок цього функціонування такої системи може ускладнювати, а не полегшувати проблеми потерпілого, що слід приділяти більше уваги потребам потерпілого на всіх етапах кримінального процесу [15].

Д.В. Гончар зазначив, що вироблені ЄСПЛ міжнародні стандарти, безумовно, значущі для правової системи України. По-перше,

у зв'язку з тим, що виходячи з тлумачення правової допомоги Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, а саме з огляду на зміст права на доступ до суду, держава зобов'язана забезпечити механізм реалізації права на отримання кваліфікованої правової допомоги (у тому числі безоплатної). По-друге, даний механізм повинен сприяти досягненню цілей його імплементації в національну правову систему, що передбачає визначення суб'єктів, які надаватимуть безоплатну правову допомогу, забезпечення належного моніторингу та фінансування їх діяльності. По-третє, обмеження на отримання безоплатної правової допомоги (за суб'єктами, за предметом, за стадіями розгляду справи тощо) повинні співвідноситися з тими стандартами, які вироблені на міжнародному рівні [16, с. 38].

При цьому треба зазначити, що до юридичних гарантій прав і свобод людини і громадянина належать правові процедури їх реалізації, право знати свої права і обов'язки, право на юридичну допомогу, в тому числі на безкоштовну, на судовий захист на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових та службових осіб [17, с. 457]. Таким чином, можна стверджувати, що юрист (адвокат, захисник, представник) виконує важливу соціальну функцію із забезпечення юридичних гарантій прав і свобод людини і громадянина, сам є певною мірою гарантом забезпечення вказаних гарантій.

Представляє інтерес Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя, у якій зазначено, що для полегшення доступу до правосуддя бажано спростити судові документи. Пунктом 13 пропонується приділити особливу увагу питанню гонорарів адвокатів у тій мірі, в якій такі гонорари стають перешкодою доступу до правосуддя. Необхідно забезпечити існування певних форм контролю над розмірами таких гонорарів [18].

Виходячи зі змісту вказаних Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи, фактично

визнано проблему доступу до правосуддя по причині розміру гонорарів, і хоча про це не сказано прямо, то мається на увазі – завищених розмірів гонорарів, що впливає на можливості залучити адвокатів. Відповідно, вказано проблема повинна вирішуватися шляхом усунення проблеми монополізації адвокатури та надання можливості залучення інших фахівців у галузі права для виконання функцій захисту та представництва. Фактично вказана резолюція зобов'язує створювати нові ефективні засоби правового захисту, щоб уникнути розгляду аналогічних справ у суді, що повинно стимулювати внесення необхідних змін та доповнень в частині розширення можливості захисту (отримання правової допомоги) учасників кримінального провадження.

Висновки. Чинне міжнародне законодавство, яке стосується участі захисника, почало формуватися з позиції необхідності забезпечення всіх можливостей для захисту особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, але іншим учасникам кримінального провадження не приділялося такої уваги.

Рекомендовано для України покращити доступ до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги у відповідності до стандартів Ради Європи та практики ЄСПЛ. У нашому розумінні мова йде про всі категорії учасників провадження.

Стосовно затриманого, обвинуваченого формуються такі позиції: гарантування всім затриманим швидкого та регулярного доступу до захисника за їхнім вибором, надання часу і можливості, необхідних для підготовки свого захисту; право використовувати юридичну допомогу захисника; за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; забезпечення можливості отримати ефективну допомогу захисника з самого початку провадження, його наявність в період тримання особи під вартою у поліції; доступ до захисника має надаватися з першого допиту підозрюваного; забезпечення доступу до захисника на ранніх етапах є процесуальною гарантією права не свідчити проти себе

та основною гарантією недопущення поганого поводження.

Необхідно у кримінальному провадженні гарантувати не теоретичні чи ілюзорні права, а їхні практичне та ефективне здійснення, це особливо справедливо щодо права на захист. Йдеться про «допомогу», а не про «призначення захисника». Саме призначення не забезпечує ефективної допомоги, оскільки призначений адвокат може померти, серйозно захворіти, протягом тривалого часу бути позбавлений можливості діяти чи ухилитися від виконання своїх обов'язків. Влада, якщо вона повідомлена про становище, повинна або його замінити, або змусити виконувати свої обов'язки.

Позитивна тенденція намагання у наданні допомоги, крім затриманих обвинувачених, також іншим учасникам проваджень, а саме рекомендація поширення надання безоплатної правової або інших форм допомоги на всі судові інстанції (цивільні, кримінальні, господарські, адміністративні, соціальні, тощо) та на всі змагальні або незмагальні процеси незалежно від того, в якій якості виступають відповідні особи. Рекомендовано забезпечити право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, яке встановлюється компетентними органами держави, необхідність доступу всіх людей до юридичних послуг, які надаються незалежними професійними юристами.

Система кримінального правосуддя традиційно формувалася з точки зору норм, які передусім стосуються відносин між державою і правопорушником. Внаслідок цього функціонування такої системи може ускладнювати, а не полегшувати проблеми потерпілого, слід приділяти більше уваги потребам потерпілого на всіх етапах кримінального процесу

Доступна допомога потерпілим має включати надання консультацій, які мають надаватися безкоштовно, принаймні безпосередньо після злочину. Поліція та інші органи кримінального правосуддя мають визначати потреби потерпілих з метою надання їм відповідної інформації, у тому числі про спосіб і умови

отримання потерпілим відповідного захисту, наявність та, де це потрібно, вартість правових консультацій, безоплатної правової допомоги або іншої консультативної допомоги.

Має місце проблема доступу до правосуддя по причині розміру гонорарів, що впливає на

можливості залучити адвокатів. Відповідно, вказана проблема повинна вирішуватися шляхом усунення проблеми монополізації адвокатури та надання можливості залучення інших фахівців у галузі права для виконання функцій захисту та представництва.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 16.10.2023).
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#top> (дата звернення: 16.10.2023).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 04 лист. 1950 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 16.10.2023).
4. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.10.2023).
5. Салдуз проти Туреччини : постанова Європейського Суду з прав людини від 27 лист. 2008 р. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/CASE%20OF%20SALDUZ%20v.%20TURKEY%20-%20\[Russian%20Translation\]%20legal%20summary%20by%20the%20COE_ECHR.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/CASE%20OF%20SALDUZ%20v.%20TURKEY%20-%20[Russian%20Translation]%20legal%20summary%20by%20the%20COE_ECHR.pdf) (дата звернення: 16.10.2023).
6. Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення : ухв. 8 січ. 1993 року. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B) (дата звернення: 16.10.2023).
7. Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною : резолюція 1466 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи від 5 жовт. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_611.#Text (дата звернення: 16.10.2023).
8. Кромбах проти Франції : постанова Європейського Суду з прав людини від 13 лют. 2001 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=348> (дата звернення: 16.10.2023).
9. Лучанінова проти України» (Заява № 16347/02) : постанова Європейського Суду з прав людини від 09 черв. 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_788#Text (дата звернення: 16.10.2023).
10. Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) : постанова Європейського Суду з прав людини від 21 квіт. 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#top (дата звернення: 16.10.2023).
11. Артїко проти Італії: рішення ЄСПЛ від 04 бер. 2013 р. URL: <https://precedent.in.ua/2016/02/25/artuko-protuv-italyu/> (дата звернення: 16.10.2023).
12. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнародний пакт від 16 груд. 1966 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 16.10.2023).
13. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовт. 1973 р. № 2148. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2148-08> (дата звернення: 16.10.2023).
14. Рекомендація Rec (2006) 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів : ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 14 черв. 2006 року. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B) (дата звернення: 16.10.2023).
15. Рекомендація № R (85) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу : ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 28 черв. 1985 р. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B) (дата звернення: 16.10.2023).
16. Гончар Д.В. Міжнародні стандарти надання безоплатної правової допомоги та їх вплив на національний правопорядок. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 37–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2017_1_9 (дата звернення: 16.10.2023).

17. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2010. 584 с.

18. Рекомендація № R(81)7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя : ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 14 трав. 1981 р. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B) (дата звернення: 16.10.2023).

References:

1. Zahalna deklaratsii prav liudyny, pryiniata i proholoshena rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10 hrud. 1948 r. [The Universal Declaration of Human Rights, adopted and proclaimed by resolution 217 A (III) of the UN General Assembly, dated December 10, 1948]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian]

2. Verkhovna Rada of Ukraine (VRU). (2006). Pro vykonannya rishen ta zastosuvannya praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny : Zakon Ukrainy vid 23 liut. 2006 r. № 3477-IV [Law of Ukraine: On the implementation of decisions and application of the practice of the European Court of Human Rights, dated February 23, 2006 No. 3477-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#top> [in Ukrainian]

3. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod : Konventsiiia vid 04 lyst. 1950 r [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950]. Retrieved from: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (data zvernennia: 16.10.2023) [in Ukrainian]

4. Verkhovna Rada of Ukraine (VRU). (1997). Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do Konventsii : Zakon Ukrainy vid 17 lyp. 1997 r. № 475/97-VR [Law of Ukraine: On the ratification of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the First Protocol and Protocols No. 2, 4, 7 and 11 to the Convention, dated July 17, 1997 No. 475/97-VR]. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian]

5. Salduz proty Turechchyny : postanova Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 27 lyst. 2008 r. [Salduz vs. Turkey: decision of the European Court of Human Rights, dated November 27, 2008]. Retrieved from: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/CASE%20OF%20SALDUZ%20v.%20TURKEY%20-%20\[Russian%20Translation\]%20legal%20summary%20by%20the%20COE_ECHR.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/CASE%20OF%20SALDUZ%20v.%20TURKEY%20-%20[Russian%20Translation]%20legal%20summary%20by%20the%20COE_ECHR.pdf) [in Ukrainian]

6. Rekomendatsiia № R (93) 1 Komitetu Ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam pro efektyvnyi dostup do zakonu i pravosuddia dlia naibidnishykh verstv naseleennia : ukhv. 8 sich. 1993 roku [Recommendation No. R (93) 1 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on effective access to law and justice for the poorest sections of the population, dated January 8, 1993]. Retrieved from: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B) [in Ukrainian]

7. Pro vykonannya obov'iazkiv ta zobov'язan Ukrainoiu : rezoliutsiia 1466 (2005) Parlamentskoi Asamblei Rady Yevropy vid 5 zhovt. 2005 r. [On the fulfillment of duties and obligations by Ukraine: resolution 1466 (2005) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, dated October 5, 2005]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_611.#Text [in Ukrainian]

8. Krombakh proty Frantsii : postanova Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 13 liut. 2001 r. [Krombach vs. France: decision of the European Court of Human Rights, dated February 13, 2001]. Retrieved from: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=348> [in Ukrainian]

9. Luchaninova proty Ukrainy» (Zaiava № 16347/02) : postanova Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 09 cherv. 2011 r. [Luchaninova vs. Ukraine (Application No. 16347/02): decision of the European Court of Human Rights, dated June 9, 2011]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_788#Text [in Ukrainian]

10. Nechiporuk i Yonkalo proty Ukrainy» (Zaiava № 42310/04) : postanova Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 21 kvit. 2011 r. [Nechiporuk and Yonkalo vs. Ukraine (Application No. 42310/04): the decision of the European Court of Human Rights, dated April 21, 2011]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#top [in Ukrainian]

11. Artiko proty Italii: rishennia YeSPL vid 04 ber. 2013 r. [Artiko vs. Italy: decision of the ECtHR, dated March 4, 2013]. Retrieved from: <https://precedent.in.ua/2016/02/25/artiko-protyv-italiy/> [in Ukrainian]

12. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava : mizhnarodnyi pakt vid 16 hrud. 1966 r. [International Covenant on Civil and Political Rights: International Covenant of December 16, 1966]. Retrieved from: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043 [in Ukrainian]

13. Pro ratyfikatsiiu Mizhnarodnogo paktu pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava ta Mizhnarodnogo paktu pro hromadianski i politychni prava : Ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR vid 19 zhovt.

1973 r. № 2148. [On the ratification of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights: Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR, dated October 19, 1973. No. 2148]. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2148-08> [in Ukrainian]

14. Rekomendatsiia Rec (2006) 8 Komitetu Ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam shchodo dopomohy poterpilym vid zlochyniv : ukhvaleno Komitetom Ministriv Rady Yevropy 14 cherv. 2006 roku [Recommendation Rec (2006) 8 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on assistance to victims of crimes: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on June 14, 2006]. Retrieved from: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B-9C2257D8700495F8B](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B-9C2257D8700495F8B) [in Ukrainian]

15. Rekomendatsiia № R (85) 11 Komitetu Ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam shchodo polozhennia poterpiloho v ramkakh kryminalnoho prava i kryminalnoho protsesu : ukhvaleno Komitetom Ministriv Rady Yevropy 28 cherv. 1985 r. [Recommendation No. R (85) 11 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states regarding the position of the victim in criminal law and criminal proceedings: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on June 28, 1985]. Retrieved from: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B) [in Ukrainian]

16. Honchar, D.V. (2017). Mizhnarodni standarty nadання bezoplatnoi pravovoi dopomohy ta yikh vplyv na natsionalnyi pravoporiadok [International standards for providing free legal aid and their impact on the national legal order]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law*, No. 1. p. 37–39. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2017_1_9 [in Ukrainian]

17. Zahalna teoriia derzhavy i prava (2010). [The general theory of the state and law]. (Tsvika, M.V., Petryshyn, O.V. Eds.). Kharkiv: Pravo. 584 p. [in Ukrainian]

18. Rekomendatsiia № R (81) 7 Komitetu Ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam shchodo zakhodiv, shcho polehshuiut dostup do pravosuddia : ukhvaleno Komitetom Ministriv Rady Yevropy 14 trav. 1981 r. [Recommendation No. R (81) 7 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on measures facilitating access to justice: adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on May 14, 1981]. Retrieved from: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B-9C2257D8700495F8B](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B-9C2257D8700495F8B) [in Ukrainian]